

Огляд подій у сфері інтегрованого управління кордонами

Зміст

	Вступ	3
	Рух осіб та товарів	4
	Євроінтеграція	7
	Митна реформа	10
	Нові ініціативи	12
	Транскордонна співпраця та розвиток прикордонної інфраструктури	14
	Україно-польський кордон	17
	Навчання та розвиток	19
	Лінки на публікації	20

Вступ

Щомісячний інформаційно-аналітичний огляд охоплює події та ініціативи, пов'язані з інтегрованим управлінням кордонами України, розвитком митної системи та прикордонної інфраструктури. Листопад 2024 року відзначився низкою подій у сфері інтегрованого управління кордонами України, що мають стратегічне значення для поглиблення співпраці з Європейським Союзом. Ключовими темами залишалися адаптація законодавства до норм ЄС, модернізація прикордонної інфраструктури та посилення міжнародної співпраці.

У рамках євроінтеграційного порядку денного триває *прескринінг національного законодавства у сфері автомобільного та залізничного транспорту*. Цей процес є частиною підготовки України до вступу до ЄС та передбачає приведення національних норм у відповідність до вимог ЄС. Зокрема, основна увага приділяється імплементації європейських директив та стандартів, що має створити передумови для інтеграції транспортної інфраструктури України до єдиної європейської мережі.

Поряд із цим значний поступ спостерігається у впровадженні стратегічних документів. У листопаді тривала робота над *Стратегією розвитку прикордонної інфраструктури з країнами ЄС і Молдовою до 2030 року*, яка передбачає розбудову пунктів пропуску, розвиток спільного контролю та спрощення процедур на кордоні. Реалізація цієї стратегії стане вагомим внеском у підвищення ефективності прикордонного контролю та створення зручніших умов для бізнесу та громадян.

Україна продовжує системні реформи у сфері інтегрованого управління кордонами, акцентуючи увагу на гармонізації законодавства з *acquis* ЄС та зміцненні інституційної спроможності. У листопаді відбулися ключові події, зокрема обговорення нової *Стратегії інтегрованого управління кордонами*, яка має стати основою для подальших реформ, залучення інвестицій та правової гармонізації з Європейським Союзом. Співпраця з ЄС у цьому напрямі передбачає модернізацію пунктів пропуску, підвищення безпеки та спрощення процедур для громадян і бізнесу.

На митному напрямку основні зусилля були зосереджені на розвитку інституту *Авторизованих економічних операторів (АЕО)* та вдосконаленні механізмів контролю. Зокрема, проведення регулярних зустрічей з бізнесом та ухвалення змін до митного законодавства сприяють підвищенню прозорості процедур та розширенню участі компаній у програмі АЕО. Це відкриває можливості для взаємного визнання статусу АЕО з країнами ЄС, що створить додаткові стимули для бізнесу.

Цей огляд створено за фінансової підтримки Європейського Союзу.

Зміст цього огляду є виключною відповідальністю Міжнародного центру розвитку міграційної політики і не повинен розглядатися як такий, що відображає погляди Європейського Союзу
Більше інформації про інтегроване управління кордонами на сайті [IBM.in.UA](https://ibm.in.ua)

Рух осіб та товарів

Рух осіб та транспорту

Середня кількість перетинів кордону на добу

Західний кордон	66,8 тис.	16,7 тис.
Південний кордон	14,5 тис.	3,7 тис.

Найвища активність

Західний кордон 3 листопада	98 тис.	20 тис.
Південний кордон 17 листопада	16,7 тис.	4,5 тис.

Найнижча активність

Західний кордон 19 листопада	56 тис.	15 тис.
Південний кордон 21 листопада	12 тис.	3 тис.

Вантажівки із гуманітарною допомогою:

середньодобова кількість
для західного кордону - 72,
для південного - 6.

У листопаді 2024 року спостерігалась помітна стабільність у динаміці перетину кордонів України, хоча й зі зниженням активності порівняно з жовтнем. Середня кількість осіб, які щоденно перетинали західний кордон була 3,6% менше, ніж у жовтні. Потік транспортних засобів у листопаді також знизився: середній показник менше на 5,1%, ніж у жовтні.

Зменшення активності частково можна пояснити сезонними факторами. Найвищі показники припадали на вихідні: у листопаді рекордним днем стало 3 листопада з показниками 98 тисяч осіб і 20 тисяч транспортних засобів. Найнижча активність зафіксована 19 листопада — 56 тисяч осіб і 15 тисяч транспортних засобів.

Дані про південний кордон почали публікуватися з 7 листопада. Щоденний потік через південні пункти пропуску в листопаді становив у середньому 14,5 тисяч осіб і 3,7 тисяч транспортних засобів. Найбільша активність спостерігалась у

неділю 17 листопада, коли через південний кордон пройшло 16,7 тисяч осіб і 4,5 тисяч транспортних засобів.

Вихідні традиційно демонструють зростання активності. У жовтні пік припав на неділю, 26 жовтня, тоді як у листопаді максимальний потік також був у неділю, 3 листопада. Середина тижня характеризується нижчою активністю, що відповідає усталеним логістичним та соціальним тенденціям.

Хоча листопад показав деяке зниження інтенсивності перетинів порівняно з жовтнем, загальна картина залишилася стабільною¹.

За підсумками десяти місяців 2024 року товарообіг України досяг \$92 млрд, що стало найвищим показником за останні три роки. У порівнянні з аналогічним періодом 2023 року це більше на 12%, а з 2022 роком — на 13,6%². Імпорт у 2024 році становив \$57,4 млрд, що на 10% більше, ніж у 2023 році (\$52,2 млрд)³ і на 30% більше, ніж у 2022 році (\$44,1 млрд)⁴. Експорт досяг \$34,6 млрд, що на 16% більше у порівнянні з 2023 роком (\$29,8 млрд), але дещо менше, ніж у 2022 році (\$36,9 млрд).

Китай залишається головним торговельним партнером України серед імпортерів, постачання з цієї країни склали \$11,6 млрд, що на 38% більше, ніж у 2022 році (\$6,6 млрд), і на 38% більше, ніж у 2023 році (\$8,4 млрд). Польща (\$5,6 млрд) і Німеччина (\$4,4 млрд) залишаються важливими партнерами в імпорті. Основу ввезення складають машини, устаткування та транспортні засоби (\$20,3 млрд), продукція хімічної промисловості (\$9,3 млрд) і паливно-енергетичні товари (\$8,7 млрд). Зростання імпорту машин у 2024 році може свідчити про активну модернізацію виробництва та відновлення інфраструктури

Податкове навантаження на імпорт у 2024 році становило \$0,51 за кілограм, що на 5% більше, ніж у 2023 році (\$0,49/кг) і на 44% більше, ніж у 2022 році (\$0,34/кг).

Рух товарів

(за 10 місяців 2024 року)

\$92 млрд

Імпорт

\$57,4 млрд

(+10% порівняно з 2023 роком)

Експорт

\$34,6 млрд

(+16% порівняно з 2023 роком)

Країни-партнери

Китай (\$11,6 млрд),
Польща (\$5,6 млрд),
Німеччина (\$4,4 млрд)

Польща (\$4 млрд),
Німеччина (\$2,4 млрд),
Іспанія (\$2,4 млрд)

Основні товари

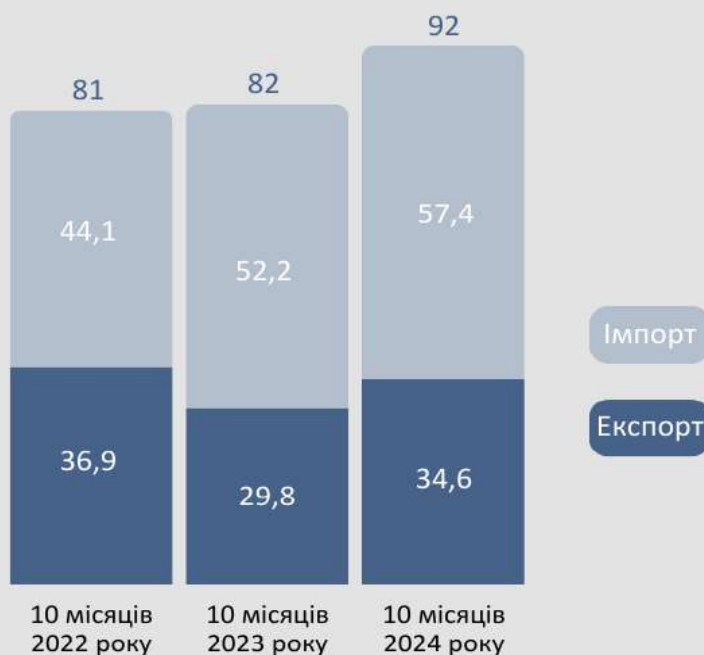

Машини та устаткування
Продукція хімічної промисловості
Паливно-енергетичні товари

Продовольчі товари
Метали та вироби з них
Машини та устаткування

Товарообіг, \$ млрд

Експорт України за 2024 рік демонструє ще більш позитивну динаміку. Станом на 17 листопада обсяг експорту досяг \$36,3 млрд, перевищивши результат за весь 2023 рік (\$36,2 млрд), що свідчить про стабільність у складних умовах. У порівнянні з 2022 роком (\$36,9 млрд) експорт майже вирівнявся⁵. Фізичний обсяг експорту також демонструє позитивну динаміку: у 2024 році він перевищив 110 млн тонн, у порівнянні з 100 млн тонн у 2023 році та 90 млн тонн у 2022 році

До основних експортних категорій входять продовольчі товари (\$20,3 млрд), метали та вироби з них (\$3,8 млрд) і машини, устаткування та транспорт (\$2,9 млрд). Також значні обсяги експорту становлять соняшникова олія (\$4,4 млрд), кукурудза (\$4,2 млрд) і пшениця (\$3,4 млрд), що свідчить про провідну роль агросектору в експортній структурі.

Події останніх трьох років показують, що Україна здатна до адаптації та переорієнтації торговельних потоків. Значне зростання експорту до ЄС стало можливим завдяки спрощенню митних процедур і поглибленій інтеграції з європейським ринком. Водночас, імпортозаміщення в ключових секторах залишається уповільненим через дефіцит інвестицій та руйнування інфраструктури⁶.

Цьогорічна економічна активність демонструє потенціал для подальшого зростання, але також вказує на виклики, які потребують вирішення. Інвестиції у виробництво, підтримка агросектору як основи експорту та стимулювання експортерів високотехнологічної продукції залишаються ключовими завданнями для забезпечення довготривалого розвитку.

За статистичними даними на порталі «Електронна черга перетину кордону»⁷, у листопаді 2024 року кількість перетинів кордону вантажними транспортними засобами становила 69 727. Цей показник зменшився на 4,6% у порівнянні з жовтнем 2024 року, коли зафіксували 73 060 перетинів. Для порівняння, у листопаді 2023 року кількість перетинів вантажівками складала 60 506, що свідчить про зростання на 13,2% за рік.

Лідером серед пунктів пропусків залишався «Ягодин-Дорогуськ», через який у листопаді 2024 року перетнули 9 017 вантажівок. Попри це, цей показник зменшився на 15,5% у порівнянні з жовтнем 2024 року.

Кількість перетинів кордону автобусами в листопаді 2024 року склала 11 149, що на 15,1% менше, ніж у жовтні 2024 року (13 124). Водночас, порівняно з листопадом 2023 року, коли було зафіксовано 7 252 автобуси, кількість зросла на 53,7%. Найбільше автобусів пройшло через пункт «Шегині-Медика» — 1 338, що на 9,8% менше, ніж у жовтні 2024 року. Інші популярні пункти пропуску, такі як «Ягодин-Дорогуськ» (1 206) та «Краківець-Корчова» (1 184), також мали помітне зменшення у порівнянні з попереднім місяцем.

Євроінтеграція

У висновку Ukraine Report 2024, Єврокомісія високо оцінила динаміку виконання Україною зобов'язань у межах переговорного розділу 29 «Митний союз»⁸. Успіхи України включають приведення Митного кодексу у відповідність до стандартів ЄС та впровадження ІТ-систем для митного адміністрування.

Впровадження нової комп'ютеризованої транзитної системи (NCTS Фаза 5) та підготовка до Фази 6 є прикладами цифровізації, спрямованої на гармонізацію з європейськими практиками. Також помітний прогрес у зростанні кількості авторизованих економічних операторів (АЕО), що сприяє полегшенню міжнародної торгівлі. Станом на жовтень 2024 року в Україні зареєстровано 60 АЕО для обох видів авторизацій. Однак, для взаємного визнання статусу з ЄС необхідно, щоб кількість авторизацій АЕО-Б (безпека) була не менше 10; наразі їх лише 2⁹.

Ключовими викликами залишаються підготовка нового Митного кодексу у відповідності до Митного кодексу ЄС та боротьба з корупцією. Єврокомісія також наголосила на необхідності підвищення інституційної спроможності митних органів, зокрема щодо участі у досудових розслідуваннях товарної контрабанди.

Фото: [Мінвідновлення](#)

Розпочатий Міністерством розвитку громад та територій у співпраці з директоратами Європейської комісії (DG Move та DG Near) пре-скрінг законодавства у сфері автомобільного транспорту є одним із перших і важливих етапів інтеграції України в європейську транспортну систему¹⁰. Цей процес передбачає оцінку відповідності національного законодавства *acquis* ЄС та адаптацію ключових нормативно-правових актів до європейських стандартів.

Фото: [Мінвідновлення](#)

Зустріч у Брюсселі щодо адаптації законодавства України у сфері залізничного транспорту є логічним продовженням процесу реформування транспортної галузі¹¹. Основна увага зосереджена на впровадженні європейських директив, що регулюють інтероперабельність і безпеку залізничних перевезень. Презентовані положення законопроекту про систему ринку залізничного транспорту демонструють готовність України до відкриття ринку перевезень для бізнесу та покращення послуг для пасажирів.

Кабінет Міністрів України 21 жовтня 2024 року зареєстрував проект Закону «Про систему та особливості функціонування ринку залізничного транспорту України» (реєстр. №12142). Наразі законопроект розглядається та опрацьовується на відповідному підкомітеті Комітету Верховної Ради України з питань транспорту та інфраструктур

Юлія Клименко, перша заступниця голови Комітету Верховної Ради України з питань транспорту та інфраструктури

Своєю чергою, у Європейській Бізнес Асоціації в коментарі для Центру транспортних стратегій¹² пояснили, що до Ради поданий проєкт, який не пройшов обговорення з бізнесом: «Законопроект, який обговорювався з бізнесом і стейкхолдерами (ще до початку повномасштабного вторгнення - ред.), має назву «Про залізничний транспорт». І поки що незрозуміло, коли його зареєструють у Верховній Раді».

Також ЄБА висловила занепокоєння щодо низки положень поданого законопроекту, серед яких:

- відсутність чітких строків створення Національної комісії з регулювання тарифів,
- відсутність положень про реформування АТ «Укрзалізниця» для поділу її функцій як оператора інфраструктури та перевізника,
- довготривале обмеження доступу приватних операторів тяги до інфраструктури колії 1520 мм (можливість з'явиться лише через 10 років),
- відсутність чітких положень щодо забезпечення недискримінаційного доступу до інфраструктури та прозорості системи тарифоутворення.

Зустріч із моніторинговою групою Єврокомісії засвідчила прогрес у виконанні Україною індикаторів Плану України, що охоплює стратегії регіонального розвитку, підтримку переселенців та модернізацію інфраструктури¹³. Програма Ukraine Facility забезпечує прозорість комунікації між Україною та ЄС, сприяючи реалізації фінансованих Євросоюзом проєктів. Основними викликами залишаються відновлення зруйнованої інфраструктури та виконання завдань децентралізації.

Модернізація податкової та митної політики, цифровізація процесів та адаптація національного законодавства до стандартів ЄС стали головними темами XV Міжнародної конференції, що відбулася наприкінці листопада у Державному податковому університеті¹⁴. Заступник Голови Держмитслужби Владислав Суворов наголосив на важливості розширення функцій митних органів, впровадження натільних відеореєстраторів для підвищення прозорості та використання сучасних технічних засобів контролю. Крім того, ключовою темою стало регулювання ринку віртуальних активів.

Економічна співпраця у контексті євроінтеграції залишається темою високого інтересу серед країн-сусідів України. Колишній міністр оборони Словаччини Ярослав Надь у своєму інтерв'ю зазначив, що вступ України до ЄС матиме позитивний вплив на прикордонні регіони Словаччини¹⁵. Як приклад він навів розвиток Східної Австрії після вступу Словаччини до ЄС. На його думку, посилення економічної співпраці між Закарпаттям та східними регіонами Словаччини може стати каталізатором регіонального зростання.

Водночас, на зустрічі Підкомітету з питань юстиції, свободи та безпеки Комітету асоціації між Україною та ЄС, що відбулася 27 листопада у Координаційному центрі інтегрованого управління кордонами, центральною темою стала розробка нової Стратегії інтегрованого управління державним кордоном України¹⁶. Делегація ЄС наголосила на значенні гармонізації законодавства України з *acquis* ЄС, особливо у сфері прикордонного контролю та безпеки. Європейські партнери високо оцінили ініціативи України, що спрямовані на посилення інтеграції до європейського простору безпеки, але зазначили, що для цього необхідні подальші ресурси та технічна підтримка.

Фото: ДПСУ

Одну з ключових ролей у реалізації цих завдань відіграє Головний центр забезпечення заходів у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції Державної прикордонної служби України. Заснований у 2023 році для забезпечення та супроводження заходів Держприкордонслужби у рамках реалізації цілей державної політики з європейської та євроатлантичної інтеграції, центр розпочав функціонування у січні 2024 року.

У межах своєї діяльності Головний центр здійснив скринінг ступеня узгодженості законодавства та інституційної бази України з *acquis* ЄС у сфері управління кордонами. Він також забезпечив участь представників Держприкордонслужби у двосторонніх зустрічах з Європейською Комісією, що відбулися у Брюсселі 23–25 жовтня 2024 року у межах переговорного процесу за розділом 24 «Юстиція, свобода та безпека», зокрема в сфері управління кордонами.

За результатами офіційного скринінгу Головний центр бере участь у напрацюванні дорожньої карти «Верховенство права» у частині 4.6 «Шенген та зовнішні кордони». Це є необхідною умовою для відкриття першого й найважливішого кластеру «Фундаментальні сфери для приєднання» згідно з Переговорною рамкою ЄС.

коментар для огляду

*Наша робота спрямована на створення єдиного простору прикордонної безпеки та інтеграції із європейськими стандартами. Проведений скринінг законодавства України у сфері управління кордонами дозволив чітко визначити пріоритети для подальшого узгодження з *acquis* ЄС. Ми вже активно долучаємося до створення дорожньої карти "Верховенство права" та забезпечуємо представництво України у переговорах з ЄС. Основна мета — досягнення прозорості процедур, розширення можливостей для безперешкодного руху товарів та посилення контролю на зовнішніх кордонах*

Василь Панасюк, начальник Головного центру забезпечення заходів у сфері європейської та євроатлантичної інтеграції Державної прикордонної служби України

Митна реформа

Українська митна система перебуває на етапі трансформації, спрямованої на спрощення процедур, підвищення прозорості та гармонізацію із європейськими стандартами. Урядові рішення демонструють прагнення вдосконалити електронну взаємодію між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та митними органами. Зокрема, ухвалена постанова Кабміну передбачає спрощення документального контролю через портал «Єдине вікно», що дозволяє подавати електронні копії міжнародних документів без паперових оригіналів. Цей крок спрямований на прискорення оформлення товарів та зниження адміністративних бар'єрів. Разом із тим, технічна готовність системи до повноцінного використання цього механізму та інтеграція з національними нормативними вимогами залишаються викликами.¹⁷

Запровадження авторизації на митну брокерську діяльність є важливим кроком у напрямку модернізації митного законодавства. Перехід від дозволів до авторизацій, що базується на європейських підходах, може знизити адміністративне навантаження на бізнес. Водночас процедура отримання авторизації містить низку умов, які вимагають від підприємств відповідності не лише законодавчим нормам, але й певним операційним стандартам. Хоча на перший погляд ці критерії здаються досяжними, для деяких суб'єктів, особливо нових на ринку, це може стати викликом. Надання перехідного періоду до 2026 року є розумним рішенням, яке дає час бізнесу на адаптацію.¹⁸

З 8 листопада 2024 року митні формальності можуть виконуватися автоматично без участі посадових осіб. Це стосується товарів, що оформлюються в митний режим експорту із застосуванням спрощень «процедура випуску за місцезнаходженням» та «самостійне накладення пломб». Така автоматизація дозволяє прискорити процес оформлення та зменшити ризики корупції. Успішна реалізація цієї ініціативи залежить від оновлення програмного забезпечення та належного тестування систем. На сьогодні вже понад 50 митних декларацій були оформлені в автоматичному режимі.¹⁹

Держмитслужба посилила пост-митний контроль та провела документальні перевірки, що дозволяє перенести частину контрольних функцій на етап після митного оформлення²⁰. Від початку 2024 року Держмитслужба ініціювала пост-митний контроль щодо 2567 митних декларацій, з яких у 68% виявлено порушення. Декларанти сплатили понад 54 млн грн додаткових митних платежів. Крім того, за період із травня по жовтень 2024 року проведено 534 документальні перевірки. За їх підсумками донараховано майже 474 млн грн грошових зобов'язань.

Розробка нового Митного кодексу України на основі положень Митного кодексу ЄС є стратегічно важливим кроком у напрямку євроінтеграції. Проте складність і масштабність цього завдання потребують консолідації зусиль усіх сторін — держави, бізнесу та експертного середовища. Інформаційно-роз'яснювальні заходи, такі як семінар від 13 листопада, є важливими для підготовки бізнесу до нових реалій. Водночас виникає питання, чи достатньо подібних заходів для повного охоплення бізнес-середовища, особливо малого та середнього бізнесу, який може бути менш готовим до змін²¹.

15 листопада відбулося засідання Громадської ради при Державній митній службі України, де обговорювались актуальні питання імплементації змін до Митного кодексу України та

практичні аспекти реалізації положень Закону України № 3977-IX.²² Основну увагу було приділено атестації посадових осіб митних органів та підготовці бізнесу до змін, пов'язаних із гармонізацією митного законодавства із Митним кодексом ЄС. Учасники акцентували на необхідності проведення додаткових роз'яснювальних заходів для бізнесу, зокрема тематичних семінарів, аби підвищити обізнаність щодо нових процедур.

Під час форуму TAX&BUSINESS TALKS експерти обговорили перспективи взаємодії держави та бізнесу в контексті трансформації митної системи. Представники Держмитслужби презентували оновлення Нацстратегії доходів до 2030 року з урахуванням євроінтеграційних змін. Основний акцент зроблено на гармонізації митних процедур із європейськими стандартами, підтримці бізнесу та розвитку технічного забезпечення митниці. За словами Владислава Суворова, митна політика фокусується на створенні прозорих процедур, міжнародній співпраці та модернізації технічних засобів контролю²³.

Питання ролей митного представника та утримувача митного режиму також стало предметом змін до Митного кодексу. Згідно із Законом України № 3926-IX, «декларант» та «утримувач митного режиму» — це окремі ролі, що дозволяє гнучкіше організувати митні процедури. Сценарії декларування можуть варіюватися від самостійного декларування імпортером/експортером до залучення прямих або непрямих митних представників. Прямий представник діє від імені імпортера, тоді як непрямий представник виступає декларантом і діє від свого імені в інтересах імпортера/експортера. Ці зміни спрямовані на спрощення процедур декларування та забезпечення більшої відповідальності митних представників²⁴.

27 листопада 2024 року відбулася робоча сесія та брейнштурмінг щодо подальшого впровадження митної реформи за участі представників DG TAXUD, Представництва ЄС, МВФ, Міністерства фінансів України, Держмитслужби та експертів EU4PFM.²⁵

Основними темами сесії були розробка нового Митного кодексу України на основі Митного кодексу ЄС, імплементація положень Закону № 3977-IX та розвиток ІТ-систем Держмитслужби. Очікується, що консультації щодо проекту нового кодексу розпочнуться у першому кварталі 2025 року, а до кінця березня планується підготувати документ для оцінки місією TAIEХ. Значну увагу приділено питанню оптимального розподілу митного законодавства між новим кодексом як основним актом і підзаконними актами, які можуть змінюватися швидше.

Особливий акцент зроблено на цифровізації процесів, зокрема на розвитку систем NCTS Фаза 6, нових систем митного оформлення та управління ризиками. Ці кроки впроваджуються у рамках Стратегічного плану цифровізації Держмитслужби на 2024–2026 роки.

Одразу «стрибнути» в новий Митний кодекс було би дуже стресово для українського бізнесу. Всі наші попередні проекти (АЕО, NCTS, система авторизацій, митний представник) — це поступове та м'яке занурення, щоб наш бізнес встиг адаптуватися до нових незвичних правил. Так само, з думкою про українських платників податків, плануємо і новий Митний кодекс. Але на ньому доведеться вже адаптувати 100% митних правил ЄС

Оксана Ніканорова,
Радник заступника Міністра фінансів України,
координатор митних реформ в Офісі підтримки реформ при Мінфіні⁵³

Нові ініціативи

Реалізація нових ініціатив у транспортній та митній галузях України свідчить про прагнення до євроінтеграції та цифровізації процесів. Однак важливо розглянути ці зміни з точки зору їхньої реальної ефективності, потенційних викликів і можливих наслідків для бізнесу.

Однією з ключових реформ залишається розвиток програми Авторизованих економічних операторів (АЕО). Згідно зі звітом Єврокомісії, Україна досягла значного прогресу, надавши статус АЕО 65 компаніям за останні чотири роки. Це забезпечує прискорене митне оформлення, зменшення витрат і підвищення прозорості. Водночас залученість у програму АЕО-Б, яка підтверджує безпеку та надійність, залишається низькою. Це може відтермінувати укладення угоди про взаємне визнання АЕО з ЄС, що критично важливо для інтеграції українських компаній у європейські ланцюги постачання. Попри прогрес, відсутність комплексної інформованості серед бізнесу про переваги цієї програми та її складнощі може уповільнити темпи її впровадження²⁶.

Впровадження пріоритетної черги для підприємств зі статусом АЕО в рамках проекту єЧерга демонструє спробу розв'язати одну з найбільших проблем міжнародної торгівлі – затримки на кордонах. Наявність окремих смуг для таких компаній та автоматизація митного оформлення підвищують ефективність роботи митниці. Однак питання залишається у масштабуванні цієї ініціативи та її реальному впливі на загальний час очікування інших перевізників.²⁷

коментар для огляду

Експерти з митних питань зазначають, що кількість вантажів, які проходять під процедурою NCTS, та кількість компаній зі статусом АЕО поки що не є достатньо великою, щоб суттєво впливати на роботу інших перевізників. Водночас для більш обґрунтованої оцінки необхідно аналізувати експортні потоки на кожному окремому вантажному пункті пропуску, де функціонує система єЧерга.

Зокрема, з 7 листопада 2024 року міжнародні пасажирські перевізники отримали можливість бронювати час для перетину кордону на пункті пропуску «Рава-Руська – Хребенне» через систему єЧерга. Новий формат черги «За розкладом» дозволяє регулярним перевізникам обирати проміжки відповідно до маршрутних дозволів, а нерегулярним – використовувати вільні слоти. Ця ініціатива збільшила кількість пунктів пропуску з єЧергою до 22 із 28 можливих, та за інформацією Мінрозвитку має сприяти оптимізації трафіку та скороченню часу очікування на кордоні.²⁸ Але не всі вбачають в цих нововведеннях позитив.

коментар для огляду

На думку експертів, запровадження та масштабування єЧерги для автобусів із слотуванням (вибором) часу перетину кордону не узгоджується сьогодні з іншими країнами. Оскільки, отримуючи ліцензію на міжнародні перевезення, перевізник подає свій графік руху, який погоджує суміжна країна. Тому іноземні партнери розраховують на дотримання затвердженого графіку, а не перетину кордону з використанням єЧерги, яка враховує інтереси лише нашої сторони.

Цифровізація міжнародних автобусних перевезень через запровадження онлайн-кабінету перевізника за повідомленням Мінрозвитку є позитивною зміною. Вона має ліквідувати багаторічні бюрократичні затримки та зменшити ризики корупції. Проте виникають питання щодо готовності технічної інфраструктури та перевізників до використання нових цифрових інструментів. Застарілі транспортні засоби та нерівномірний доступ до технологій можуть стати суттєвим бар'єром для впровадження цього нововведення²⁹.

Кабінет Міністрів України схвалив розроблений Мінрозвитку законопроект щодо перевезення швидкопсувних продуктів (№12182)³⁰. Завдяки можливості проведення технічних перевірок транспортних засобів в Україні очікується зниження витрат бізнесу та створення нових робочих місць. Законопроект запроваджує процедуру сертифікації ізотермічних транспортних засобів незалежними акредитованими органами інспектування, що відповідатимуть міжнародним стандартам. Ключовим викликом залишається швидкість створення інфраструктури для проведення таких перевірок та забезпечення належної якості контролю. Недостатнє технічне та кадрове забезпечення цього процесу може звести нанівець усі очікувані вигоди від нововведень.

коментар для огляду

Мета профільного міністерства зрозуміла, проте її реалізація потребує узгодження із законодавством України, зокрема у частині визначення швидкопсувних продуктів та строків їх перевезення. Загальна позиція щодо впровадження сертифікації рефрижераторів є виправданою, оскільки цього вимагають європейські контролюючі органи, і перевізники, що прямують до Європи, отримують відповідні сертифікати. Водночас, оскільки закон створює загальнообов'язкові правила для ринку, його положення мають бути погоджені з усіма зацікавленими сторонами.

Дмитро Крошка,
Голова Української асоціації аграрного експорту

Державна прикордонна служба України спільно з Урядом Австралії успішно завершила реалізацію проекту «Підвищення стійкості Державної прикордонної служби України на західному та південному кордонах» за підтримки Міжнародної організації з міграції³¹. У межах цього проекту було впроваджено модернізовану автоматизовану систему прикордонного контролю першої лінії з використанням біометричних технологій, що повністю відповідає міжнародним стандартам. Додатково ДПСУ отримала сучасне обладнання для перевірки документів, що дозволяє ефективніше виявляти підробки, та засоби кіберзахисту для забезпечення безпеки інформаційних систем. .

Загалом, реформи демонструють системний підхід до спрощення транспортних і митних процедур, проте їхній успіх залежить від належної комунікації з бізнесом, модернізації технічної бази та наявності ресурсів для впровадження. Подальше спостереження та аналіз реального впливу цих змін залишаються критично важливими.

Транскордонна співпраця та розвиток прикордонної інфраструктури

Міністерство розвитку громад та територій України презентувало проєкт Стратегії з розбудови прикордонної інфраструктури з ЄС та Молдовою до 2030 року³². Документ визначає ключові заходи для модернізації пунктів пропуску, підвищення пропускну здатності та забезпечення ефективного транскордонного співробітництва. Презентація, що відбулася за участі представників уряду, міжнародних організацій та місцевої влади, акцентувала увагу на актуальності адаптації інфраструктури до сучасних логістичних викликів, спричинених блокадою портів і зміною транспортних потоків через війну.

За словами Віцепрем'єр-міністра України Олексія Кулеби, Стратегія є відповіддю на зростаючі потреби в оптимізації прикордонної логістики, включно з реконструкцією пунктів пропуску з Польщею, Словаччиною, Румунією, Угорщиною та Молдовою, а також будівництвом нових об'єктів. Додатково передбачено впровадження спільного контролю з сусідніми країнами, створення мережі сервісних зон і запровадження механізмів для зменшення часу очікування на кордоні. Ці заходи підтримано як українською владою, так і міжнародними партнерами.

Фото: [Мінвідновлення](#)

Заступник Міністра Сергій Деркач підкреслив, що стратегічні рішення базуються на аналізі потреб і пріоритетів, узгоджених як з Європейською комісією, так і з обласними військовими адміністраціями. Він зазначив, що навантаження на пункти пропуску суттєво зросло, і реалізація Стратегії дозволить адаптувати кордон до нових викликів³³. Також він акцентував увагу на важливості своєчасного виконання запланованих заходів, зазначивши, що документ є одним із індикаторів Ukraine Facility Plan, термін виконання якого завершується у грудні 2024 року.

Стратегія також передбачає детальний операційний план, що містить конкретні заходи, обсяги фінансування та джерела коштів, а також механізми моніторингу реалізації. Це дозволить не лише забезпечити відповідність європейським стандартам, а й створити чітку дорожню карту для залучення міжнародної підтримки та координації з партнерами.

Європейський Союз продовжує підтримувати Україну у критичних інфраструктурних проектах. Під час зустрічі Віцепрем'єр-міністра з відновлення України — Міністра розвитку громад та територій України Олексія Кулеби з Генеральною директоркою DG MOVE Магдою Копчинською обговорювалися стратегічні ініціативи у транспортному секторі. Особливу увагу приділили реалізації «Шляхів солідарності», які сприяють українському експорту, а також удосконаленню пунктів пропуску. Магда Копчинська відзначила важливість узгодження Стратегії розвитку прикордонної інфраструктури між Україною та ЄС і підкреслила значущість співпраці³⁴.

У рамках «Механізму сполучення Європи» Україна отримала схвалення для чотирьох ключових інфраструктурних проектів, спрямованих на покращення транспортної спроможності. Йдеться про інтеграцію української залізниці до транспортної системи ЄС, розширення пунктів пропуску на спільній дорозі з Румунією та Молдовою, впровадження річкової інформаційної служби на Дунаї та модернізацію аеронавігаційної системи. Загальна сума гранту — 52 млн євро, які будуть спрямовані на співфінансування у рамках програми. Олексій Кулеба відзначив, що ці проекти є стратегічними кроками для інтеграції України до європейської транспортної мережі.³⁵

На зустрічі з підприємцями Закарпаття Президент України Володимир Зеленський і Перша віцепрем'єр-міністерка — Міністерка економіки Юлія Свириденко обговорили ключові виклики для бізнесу регіону³⁶. Серед найактуальніших питань — черги на кордоні, обмеження валютних операцій та кадровий дефіцит. Урядовці наголосили на конкретних заходах, таких як реконструкція пунктів пропуску «Лужанка» та «Ужгород», запуск порожніх вантажівок через «Лужанку» і підготовка до впровадження повноцінного режиму спільного транзиту у системі eЧерга. Хоча ці плани спрямовані на системне вирішення проблем, їх реалізація залежить від ефективності виконання інфраструктурних проектів.

Під час зустрічі данської делегації, очолюваної Міністром промисловості, бізнесу та фінансів Данії Мортемом Бьодсковим, з українськими урядовцями обговорювалися напрямки інвестицій у морську логістику, зокрема концесію порту Чорноморськ. Участь у зустрічі також брали Посол Королівства Данії в Україні Оле Егберг Міккельсен, представники Експортно-інвестиційного фонду Данії та провідних данських компаній.³⁷

У межах шостого засідання Українсько-словацької Змішаної Комісії були досягнуті домовленості щодо запуску залізничного маршруту «Київ — Братислава» та модернізації пункту пропуску «Ужгород — Вишне Немецьке».³⁸ Заплановане розмежування вантажного та пасажирського потоків обіцяє збільшення пропускної здатності на 20%. Домовленість про будівництво нового пункту пропуску «Соломоново — Чіерна» свідчить про поступовий розвиток транспортної мережі, проте важливим буде забезпечення належного рівня координації між сторонами.

У цьому контексті запуск нових залізничних маршрутів з Києва до Будапешта та Братислави, що запланований на 15 грудня, став важливим кроком у зміцненні транскордонної співпраці³⁹. Ці маршрути з'єднують Україну з ключовими транспортними вузлами Європи, включаючи Прагу, Відень та Мюнхен, розширюючи можливості для пасажирів і вантажоперевізників. За словами Віцепрем'єр-міністра України з відновлення України — Міністра розвитку громад, територій та інфраструктури України Олексія Кулеби, реалізація цього проекту є свідченням успішної співпраці між урядами України та Словаччини в напрямі інтеграції транспортної інфраструктури.

Міжнародний транспортний форум у Києві об'єднав понад 20 країн, представників Європейської Комісії та міжнародних фінансових організацій для пошуку практичних рішень з відновлення та розвитку прикордонної інфраструктури України⁴⁰. Під час форуму було анонсовано можливість створення Фонду для нагальних потреб у транспортному секторі, ініційованого Міністром транспорту та житлового господарства Швеції Андреасом Карлосоном.

Кабінет Міністрів України планує затвердити стратегію з розбудови автомобільних і залізничних пунктів пропуску, включно з під'їзними шляхами. За словами Прем'єр-міністра України Дениса Шмигала, важливим етапом цієї роботи є реконструкція ключових пунктів пропуску з Польщею, Словаччиною та Угорщиною⁴¹.

Україна та Польща продовжують співпрацю в питаннях зміцнення прикордонного контролю. Під час конференції у Хелмі 20 листопада генерал-лейтенант Сергій Дейнеко зазначив: «Ситуація на спільному кордоні залишається під нашим контролем». Разом з тим, підкреслювалась необхідність подальшого посилення боротьби з контрабандою, зокрема тютюнових виробів, що часто переміщуються незаконними маршрутами. Водночас зростає напруження на українсько-польському кордоні, викликаного протестами фермерів (про це у розділі Україно-польський кордон).⁴²

Фото: [Держмитслужба](#)

Тристороння зустріч митних адміністрацій України, Молдови та Румунії стала платформою для обговорення спільних механізмів боротьби з шахрайством та вдосконалення митних процедур.⁴³ Ухвалені ініціативи, такі як створення регіональної платформи з розбудови професійного потенціалу, сприятимуть гармонізації з європейськими стандартами. Однак успіх цих ініціатив залежатиме від координації між трьома країнами та практичної імплементації рішень.

Інфраструктурний проєкт з облаштування сервісних зон для вантажного транспорту на кордоні з Польщею отримає фінансування у 41 млн євро.⁴⁴ Розширення паркувальних зон та капітальний ремонт під'їзних шляхів створюють передумови для зменшення черг і покращення логістики. Водночас строк реалізації проєкту до 2027 року означає, що досягнення позитивних змін потребуватиме часу, а оперативні рішення зменшення черг залишаються необхідними.

Сукупно ці ініціативи є важливими кроками на шляху до інтеграції України у європейський транспортний простір. Успішність залежить від системного виконання взятих зобов'язань та своєчасного використання міжнародної підтримки.

Україно-польський кордон

Українсько-польська взаємодія у сфері міжнародних автомобільних перевезень стає дедалі напруженішою через нові регуляторні виклики, протестні акції та необхідність адаптації до нових стандартів.

Нещодавно відбулось чергове українсько-польської Змішаної Комісії з міжнародних автомобільних перевезень. Сергій Деркач, заступник Міністра розвитку громад та територій України, акцентував увагу на необхідності використання системи SENT: «Закликаю українських перевізників детально вивчити особливості роботи системи та користуватись нею для убезпечення себе від потенційних штрафів».⁴⁵ Водночас українська сторона порушила питання лібералізації перевезень «для власних потреб», яке поки не знайшло підтримки у Польщі.

З 1 листопада Польща запровадила нові вимоги для міжнародних перевезень. Як повідомляє Держмитслужба України, тепер водії зобов'язані мати при собі реєстраційний номер у системі SENT, забезпечувати передачу геолокаційних даних транспортного засобу, а у разі несправності локатора понад годину — зупинятися на найближчій стоянці. Порушення цих правил тягнуть за собою значні штрафи.⁴⁶

Фото: [ДПСУ](#)

Протести польських фермерів, які почалися 23 листопада, додали напруження на спільному кордоні. Пункт пропуску «Медика-Шегині» став місцем блокади, яка тривала 34 години. Як повідомляють ЗМІ, фермери вимагали збереження сільськогосподарського податку на рівні 2023 року та виступали проти угоди про вільну торгівлю між ЄС та країнами Південної Америки. «Ми повернемося з новими протестами, якщо наші вимоги не будуть виконані», — заявив лідер організації "Ошукане село" Роман Кондров.⁴⁷

В Уряді стежать за розвитком ситуації. За словами віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України - міністерки юстиції Ольги Стефанішиної: «..блокування кордону польськими фермерами лежить у площині внутрішньої політики Польської Республіки. Ми розуміємо, що почалися праймеріз, починається підготовка до президентських виборів у Польщі, і не треба бути генієм, щоб, проаналізувавши календар, зрозуміти: якщо є блокування кордону з Україною, значить, очікуються вибори у Польщі».⁴⁸

Міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський заявив, що пункти пропуску є критичною інфраструктурою і не повинні блокуватися. «Ми повинні детально придивитися до масштабів протестів, дозволи на які видають наші суди», — зазначив міністр під час пресконференції у Варшаві.⁴⁹

коментар для огляду

Важливо, щоб український уряд, посольство України в Польщі та український бізнес мали чіткий план дій на випадок нової тривалої блокади, який би ґрунтувався на досвіді минулорічних подій. Це, зокрема, план забезпечення потреб водіїв, які можуть застрягнути в черзі, план комунікації, яка б доносила до польського суспільства інформацію про руйнівний характер блокади для польської економіки та для відносин між Україною та Польщею, план юридичних заходів (оскарження дій блокаторів у судах).

Павло Кравчук,
експерт з управління міграцією та кордонами,
аналітичний центр "Європа Без Бар'єрів"

Протести польських фермерів загрожують відновитися після 10 грудня, якщо польський уряд не виконає їхніх вимог, зокрема щодо збереження рівня сільськогосподарського податку та активного протистояння угоді про вільну торгівлю між ЄС і країнами Меркосур. Під час переговорів із міністром сільського господарства Польщі Чеславом Секерським протестувальники висунули ультиматум, вимагаючи дій від уряду до визначеного терміну. Якщо вимоги не будуть задоволені, фермери планують повністю заблокувати всі пункти пропуску на польсько-українському кордоні. Це може спричинити значні перебої у вантажних перевезеннях, паралізуючи торгівельні потоки між країнами. Протестувальники також виявляють занепокоєння можливим впливом дешевої сільськогосподарської продукції з країн Південної Америки, що може поставити під загрозу конкурентоспроможність польських фермерів.⁵⁰

Навчання та розвиток

Державна прикордонна служба України систематично працює над підвищенням кваліфікації персоналу шляхом організації тренінгів та навчань із залученням міжнародних експертів. У цьому контексті 26-27 листопада 2024 року на базі відділення прикордонного контролю «Вишне Немецке» (Словаччина) проведено дводенний тренінг для українських та словацьких прикордонників. Захід був спрямований на формування єдиних підходів до організації спільних патрулювань, зокрема обміну досвідом та вдосконалення практичних навичок⁵¹.

Фото: ДПСУ

Навчання включало вивчення нормативно-правової бази обох держав, відпрацювання практичних сценаріїв реагування на ризики та забезпечення безпеки на кордоні. За словами викладача Національної академії Держприкордонслужби полковника Віталія Веретельника, такі спільні тренінги допомагають прикордонникам обох країн краще розуміти підходи один одного та забезпечувати ефективність спільної роботи.

У рамках проєкту «Нове обличчя керівного складу» (НОКС) Державна прикордонна служба України завершила черговий етап відбору на керівні посади⁵². У жовтні проводився конкурс на посади перших заступників начальників загонів та начальників прикордонних загонів. Процес відбору включав тестування професійних знань, фізичної підготовки, мовних навичок та психологічної стійкості, а також перевірку мотивації кандидатів.

коментар для огляду

ДПСУ не зупинила відбори керівного складу навіть під час війни, в час коли сама служба несе подвійне навантаження збройного захисту кордонів України та впроваджує всі вимоги і рекомендації, передбачені європейською інтеграцією. Відбір НОКС - це ознака інституційної зрілості, яка вигідно вирізняє службу на тлі багатьох інших. Відбори за участю незалежних експертів - це умова, яка з одного боку важлива з точки зору цінностей громадянського суспільства, а з іншого, - є відповіддю на запит міжнародних організацій, міжнародних спільнот до яких ми прагнемо інтегруватись.

Рейтинг для цих посад формувався за результатами кількох етапів: тестування професійної якості, особистої мотивації, перевірки фізичної підготовки, навичок володіння зброєю, знання ділової української та іноземної мови, психологічної стійкості, а також усної співбесіди. Самі ж члени конкурсної комісії системно проходять тренінги та вдосконалюють методiku відбору.

Ірина Сушко, член конкурсної комісії
виконавча директорка
аналітичного центру "Європа Без Бар'єрів"

Покликання на публікації

- 1 Дані щодо перетину західного кордону. ДПСУ
- 2 За 10 місяців 2024 року товарообіг України склав \$92 млрд. Держмитслужба
- 3 За 10 місяців 2023 року товарообіг склав \$82 млрд. Держмитслужба
- 4 За 10 місяців 2022 року товарообіг склав \$81 млрд. Держмитслужба
- 5 З початку року Україна експортувала товарів на \$36,3 млрд – більше ніж за увесь 2023 рік, — Юлія Свириденко. Мінекономіки
- 6 Перспективи імпортозаміщення російських та білоруських товарів на українському ринку. Національний інститут стратегічних досліджень
- 7 Статистика. Веб-сайт «Електронна черга перетину кордону»
- 8 Шлях до ЄС: митна сфера України отримала високу оцінку від Єврокомісії. Держмитслужба
- 9 Україна впевнено рухається до європейських митних стандартів: ЄС визнав прогрес за всіма напрямками роботи. Держмитслужба
- 10 Розпочато пре-скринінг українського законодавства у сфері автотранспорту на відповідність вимогам ЄС. Мінрозвитку
- 11 Вступ України до ЄС: розпочато прескринінг законодавства у сфері залізничного транспорту. Мінрозвитку
- 12 Привид закону про залізничний транспорт. Центр транспортних стратегій
- 13 Міністерство відвідала моніторингова група Єврокомісії для обговорення виконання індикаторів Плану України. Мінрозвитку
- 14 Трансформацію фіскальної політики в умовах євроінтеграції обговорили представники влади, науковці та міжнародні експерти. Держмитслужба
- 15 Вступ України в ЄС допоможе розвинути прикордонні регіони Словаччини – ексміністр. Укрінформ
- 16 Інтеграція в ЄС: просування України у сфері безпеки та правопорядку. ДПСУ
- 17 Мінфін: Рішенням Уряду удосконалено електронні процедури щодо товарів, які підлягають офіційному контролю на митниці. Мінфін
- 18 Зміни до Митного кодексу України: Авторизація на провадження митної брокерської діяльності. Держмитслужба
- 19 Швидше, прозоріше, ефективніше: Держмитслужба почала оформлювати митні декларації у автоматичному режимі без участі посадових осіб митниці. Держмитслужба
- 20 Пост-митний контроль та документальні перевірки- ефективні форми контролю за достовірністю і повнотою сплати митних платежів. Держмитслужба
- 21 Семінар про новації у митному законодавстві: підготовка бізнесу до поступового переходу на митне законодавство європейського зразка. Держмитслужба
- 22 Триває активний діалог Держмитслужби з бізнес-спільнотою. Держмитслужба
- 23 Трансформація митної служби- на порядку денному Форуму про взаємовідносини держави і бізнесу. Держмитслужба
- 24 Митний представник та утримувач митного режиму: хто подає та підписує документи. Держмитслужба
- 25 Робоча сесія та брейнштурмінг щодо подальшого впровадження митної реформи. Facebook-сторінка EU Public Finance Management Support Programme for Ukraine
- 26 Розвиток програми АЕО в Україні: в умовах війни бізнес і далі демонструє європейські темпи долучення. Мінфін
- 27 «Пріоритетна черга перетину кордону в рамках проекту «Е-черга» буде поширена на підприємства зі статусом АЕО», - Сергій Звягінцев. Держмитслужба
- 28 «Черга для автобусів: можливість бронювати час перетину кордону запрацює ще на одному пункті пропуску. Мінрозвитку
- 29 Мінрозвитку розробило новий Порядок організації міжнародних автобусних перевезень. Мінрозвитку

- 30 Кабмін схвалив законопроект про перевезення швидкопсувних продуктів автомобільним транспортом. Мінрозвитку
- 31 Держприкордонслужба з Урядом Австралії впродовж двох років успішно реалізовувала спільний проект. ДПСУ
- 32 Міністерство розвитку громад та територій презентувало проект Стратегії з розбудови прикордонної інфраструктури з ЄС та Молдовою до 2030 року. Мінрозвитку
- 33 Facebook сторінка Сергія Деркача
- 34 DG MOVE продовжить підтримку проектів з розвитку транспортної інфраструктури. Мінрозвитку
- 35 Україна отримає 52 млн євро на чотири проекти для розвитку транспортної інфраструктури у рамках програми Євросоюзу. Мінрозвитку
- 36 Довгострокові контракти для деревообробної галузі та оновлення пунктів пропуску на кордоні: Юлія Свириденко обговорила з підприємцями Закарпаття проблеми бізнесу. Мінекономіки
- 37 Данія сприятиме розвитку української морської логістики Мінрозвитку
- 38 Підтримка відбудови та розвиток транспортного сполучення: продовжується діалог Україна-Словаччина у рамках Змішаної Комісії. Мінрозвитку
- 39 З Києва запускають два нові залізничні маршрути: прямий до Будапешту та з пересадкою до Братислави. Мінрозвитку
- 40 Відбудова транспортної мережі та сталої сучасної інфраструктури: у межах Міжнародного транспортного форуму відбувся Діалог високого рівня для України. Мінрозвитку
- 41 Уряд планує затвердити стратегію з розбудови пунктів пропуску – Шмигаль. Укрінформ
- 42 У Хелмі відбулася конференція за участі Головних Прикордонних Уповноважених України та Республіки Польща Урядовий портал
- 43 У Кишиневі відбулася тристороння зустріч керівництва митних адміністрацій України, Республіки Молдова та Румунії за участі Місії радників ЄС високого рівня. Держмитслужба
- 44 Україна та ЄС разом розбудують інфраструктуру перед пунктами пропуску «Рава-Руська», «Краківець» та «Ягодин». Агентство відновлення
- 45 Засідання українсько-польської Змішаної Комісії з перевезень: ключові теми зустрічі. Мінрозвитку
- 46 Польща запроваджує нові вимоги для міжнародних автомобільних перевезень її територією. Держмитслужба
- 47 Польські фермери припинили протест на кордоні у Медиці. Zaxid.net
- 48 Стефанішина прокоментувала блокування кордону- у Польщі очікуються вибори. Укрінформ
- 49 Пункти пропуску є критичною інфраструктурою і не повинні блокуватися – Сікорський. Укрінформ
- 50 Польські фермери пригрозили після 10 грудня перекрити весь кордон з Україною. РБК-Україна
- 51 Українські та словацькі прикордонники пройшли дводенний тренінг зі спільного патрулювання кордону. ДПСУ
- 52 «НОКС – це можливість рухатися далі»: у ДПСУ пройшов відбір на керівні посади. ДПСУ
- 53 Facebook-сторінка Oksana Nikanorova